Prof. dr. Vinko Tadejević

POLJOPRIVREDNA REVITALIZACIJA VINODOLA

1. Neki elementi prirodnih uvjeta

Revitalizaciji Vinodolske doline valjalo bi, po mom mišljenju, pristupiti isključivo sa stajališta poštivanja prirodnih uvjeta koje ambijent pruža, tradicije, suvremenih ekoloških načela i aktualno usklađenih ekonomski funkcionalnih potreba šireg područja.

U geološko-pedološkom smislu ističe se na ovom prostoru sinklinala (udolina) flišne formacije čak od izvora Rječine preko Draške doline, Bakarskog zaljeva, preko Križišća i Vinodola do Novog, u dužini od 40 km, a širine, od planinskog dijela do mora, 5-6 km. Upravo to područje predstavljalo je jedinstvenu cjelinu povijesne Vinodolske knežije pod Frankopanskom vlašću sa 9 tvrdih gradova od Grobnika i Trsata do Ledenica i Novog.

Dok je s kontinentalne strane sinklinalna formacija omeđena strmim formacijama tvrde vapnene podloge, koja je nestankom šuma tom prostoru pojačanim klizištima tla ogoljela, dotle je sinklinalna strana prema moru zaobljenija, ali ipak prolomljena kanjonom Rječine, Draškim potokom, Bakarskim vratima, potokom Dubračina kod Crikvenice i tekar se kod Novog spaja s morem. Interesantno je da se paralelno direktrisi Dinarida javljaju flišne formacije kraćeg i dužeg areala i na kontinentalnom dijelu kao i na otocima Krku, Rabu i Pagu.

Na flišu se formira plodno tlo s relativno plitkim nepropusnim slojem, što čini lako dostupnom tzv. donju vodu u tlu, čega je posljedica bujna vegetacija, ali i izdašna poljoprivredna djelatnost, odnosno prisutnost čovjeka na tim prostorima. Može se sa sigurnošću tvrditi, da su od davnina ljudske zajednice bile prisutne na ovom području.

Drugi bitan elemenat prirodne sfere krajolika je onaj klimatski. Prema podacima meteoroloških mjerenja za Crikvenicu po kojima je višegodišnji prosjek oborina 1348 mm, temperatura 14,2 ^{o}C, a prosjek relativne vlažnosti 66%. Od vjetrova predominira po učestalosti bura, suhi i hladni sjeverni vjetar, katkad i olujnim udarima, kojemu je suprostavljen s upola manjom učestalosti jugo topli i vlažni, obično kišonosni vjetar. Ne smije se zaboraviti, da je na obližnjim visovima prema Gorskom kotaru područje sudara blage submediteranske klime s oštrom subalpinskom klimom Gorskog kotara iz čega rezultira jedna od zona s najizrazitijim oborinama u Europi na potezu Platak 3354 mm, Jelenje 3110 mm, Fužine 2877 mm, Lokve 2243 mm. Ova je okolnost već iskorištena izgradnjom triju elektroenergetskih vodenih akumulacija.

S obzirom na prirodne uvjete, povijesne podatke i iskustva još uvijek žive tradicije, prostorno rješenje Vinodolske doline ne može se svrsishodno rješavati, osim da kičma tog prostornog rješenja u revitalizaciji bude poljoprivredna proizvodnja, artikulirana komplementarno sadašnjoj i budućoj ekonomskoj funkcionalnosti turističkog privređivanja šireg područja. Zbog toga primarno treba zaštititi ishodne prirodne resurse: poljoprivredno zemljište. Ono spada baš kao i fosilna goriva (ugljen, nafta, zemni plin) u neobnovljive resurse naše planete, bez obzira na milenijsku dinamiku geneze tla na površini zemlje.

To znači da se svi glomazni infrastrukturni objekti, koji neposredno atakiraju na poljoprivredno zemljište, moraju locirati izvan njega. Izvanredan je svjetski efikasan

primjer respektiranja kategorije poljoprivredno proizvodnog tla u pothvatu Izreala, pri osvajanju pustinjskih područja meliorativnom kultivacijom i svrsishodnim sistemom privođenja poljoprivrednoj eksploataciji zemljišta. U svjetskim se relacijama 1 ha poljoprivredno proizvodnog tla vrednuje s jednim kg zlata, a 1 ha sistematiziranog i melioriranog tla za proizvodnju s 2 kg zlata, dok je 1 ha zemljišta s poljoprivrednom kulturom vrijedan 3 kg zlata. Da li se smije te vrijednosti zanemariti ne samo u ratno i poratno vrijeme, nego i inače? Zar nije boljševički privredni koncept zanemarivši iznesene spoznaje, upravo s tim izgubio ekonomsku i političku bitku sa zapadnom demokracijom u ovo naše doba.

2. Naznake poljoprivredne proizvodnje u razvoju Vinodola

Ime Vinodola samo po sebi govori o agrarnoj vinogradarskoj vrijednosti područja od davnina - Vallis vinarea - vinska dolina.

O poljoprivrednim vrijednostima područja vinodola sasvim određeno i autentično govore statistički podaci iz prošlog stoljeća. Uspoređivanje tih podataka s današnjim prilikama govore o izrazitim tendencijama degradiranja poljoprivredne djelatnosti, dakako i drastičnom smanjenju proizvodnje i istodobno o degradacionim procesima samog proizvodnog supstrata: poljoprivrednog zemljišta.

Prema podacima statističke službe struktura korištenja na području bivšeg upravog kotara Crikvenica iz popisa godine 1895., koji je pokrivao područje Vinodola u usporedbi s istovjetnim područjem i odnosima sadašnje općine Crikvenice daje sljedeću sliku:

	1895.	1980.
Poljoprivredna ukupna površina	35,0%	33,3%
Obrađena: ukupna polj. površina	52,4%	36,1%
Obradiva: ukupna površina	18,3%	12,7%

Podaci, u vrmenskom rasponu od stotinjak godina, pokazuju izrazitu tendenciju smanjenja intenziteta poljoprivredne djelatnosti, proces, koji je nakon drugog svjetskog rata dobio impulse u ubrzanju deagrarizacije i urbanizacije. Ti procesi snažno mijenjaju ljude, njihove aktivnosti, ali i prostore njihova obitavanja, što istodobno donosi značajne sociološke i općehumane promjene odnosa među ljudima.

Navedene promjene poslije rata na području SO Crikenice, prema statističkim podacima, također su znakovite: od 1960. do 1980. godine oranične površine su smanjene za 20,5%, voćnjaci za 60,0%, vinogradi za 40,3%, livade za 21,3%, a adekvatno tome porasle su evidentirane površine kao pašnjaci, šume i neplodno zemljište.

Mnogo više govore o promjenama, o kojima je riječ promjene u dinamici stanja poljoprivrednog zanimanja stanovništva u poslijeratnom razdoblju. Prema podacima popisa stanovništva iz 1953. godine poljoprivredno je stanovništvo na području SO Crikvenice iznosilo 15,0%, da bi od aktivnog stanovništva ukupno, poljoprivredno aktivnog bilo 25,3%. Ti su se odnosi u popisima koji su slijedili sukcesivno mijenjali, da bi godine 1981. broj poljoprivrednika bio samo 1,3% od ukupnog, a kod aktivnog stanovništva taj je odnos iznosio 0,9%. Izneseni podaci pokazuju nedvosmisleno da

poljoprivredno zanimanje gubi sve više obilježje stjecanje dohotka potrebnog za življenje.

Dinamika kretanja broja stoke na području Vinodola, koji je u povijesnom razvoju administrativno-upravno bio pokriven u cjelini kao kotar Crikvenica, kotar Novi, ili jedinstvena općina, odnosno razdvojena, ali uvijek pokrivajući cijelo područje Vinodola. Možda su u pitanju i manje razlike u pokrivenosti područja, ali to za naše razmatranje i nije presudno.

Kretanje broja stoke na području Vinodola

Godina	Naimenovanje područja	Konja	Mula, mazgi, magaraca	Goveda	Ovaca	Koza	Svinja
1857[1]	Kotar Bezirke Crikvenica	213	664	2882	11190	777	210
1895[2]	Općina Bribir, Crikvenica, Drivenik, Grižane-Belgrad, Novi, Selce	169	368	2577	9229	1	280
1981[3]	SO Crikvenica	-	-	296	1974	-	314

1 Statistische Übersichten über die Bevölkerung und en viehstand von Östereich nach Zählung 31.XII. 1857. Wien 1859.
2 Popis gospodarstva i stoke 1895. Kr. Zem. statistički ured Zagreb 1989.
3 Statistički godišnjak Zajednice općina Rijeka 1982.

Podaci pokazuju da je u vremenskom rasponu od stotinu i dvadesetak godina u udarnim stočarskim granama, u govedarstvu broj grla stoke smanjen za 90, a broj ovaca za 83 posto.

Ako tim podacima o opadanju intenziteta obrade zemljišta uopće, dodamo podatak da je kod najintenzivnijeg vida biljne proizvodnje, kao što je to vinogradarstvo, pad površina iskazan za 70 posto, s daljnjom tendencijom napuštanja te djelatnosti, onda možemo bez ikakvog pretjerivanja zaključiti da se radi o mrtvim kapitalima koje Vinodol sa svojim prirodnim kvalitetama nameće.

3. Poljoprivredna revitalizacija

Privredni uvjeti ambijenta, tradicionalna iskustva, a prije svega aktualne prilike i potrebe zahtijevaju da se revitalizacija Vinodola orijentira na poljoprivredni proizvodni kompleks kao temeljni, a da se svi ostali privredni, kulturni i drugi prvenstveno turistički interesi komplementarno optimalno ugrade u cjelinu revitalizacije.

Ako se prihvati takav koncept, onda je prvenstveno potrebno ne samo zakonski uopće, već i u lokalnim razvojnim planovima prostornog sadržaja sačuvati primarni prirodni resurs - poljoprivredno zemljište od glomaznih infrastrukturnih objekata.

Poljoprivrednoj revitalizaciji Vinodola treba pristupiti temeljito i sveobuhvatno. Naime, valja utvrditi upotrebnu vrijednost zemljišta (Soil use map), bez čega nema temeljne stručnoznanstvene osnove za pravilno rješavanje poljoprivredne revitalizacije

bilo kojeg područja. Za ostvariti mogućnost spomenute procjene, potrebni su višeznačni temeljiti istraživački radovi. Možda je Vinodol u stanovitoj prednosti u pitanju o kojem je riječ, jer je poznato da su na području Vinodola bile višekratno poduzimane akcije sa ciljem integralnog rješenja unapređenja Vinodola s poljoprivrednim nazivnikom. Međutim, te akcije nikada nisu cjelovito i svrhovito bile dovršavane. No u spomenute je svrhe bilo izvršeno mnogo temeljitih geopedoloških, geohidroloških i geomorfoloških, te agroekoloških i drugih studija, koje nikad nisu bile artikulirane za cjelovito rješenje vinodolskog prostora. Agrar je u privrednoj sferi prošlog režima imao tretman opskrbne djelatnosti, pa nije mogao imati odgovarajuće uvjete, kao što su to imale privredne djelatnosti u "dogovornoj ekonomiji".

No kako su mnoga od spomenutih istraživanja po rezultatima trajne vrijednosti, a neophodni su ti rezultati u utvrđivanju upotrebne vrijednosti zemljišta, to bi bilo prijeko potrebno pronaći te projekte, jer su dragocjeni i neophodni, a istodobno vrlo skupi, ako bi se morali ponovno izrađivati. Kako su poznate institucije, pa i pojedinci koji su radili na spomenutim poslovima, držim, da ne bi bilo teško pronaći te dragocjene materijale.

Duboke promjene, koje je hrvatski narod izvojevao na planu demokratskog ustrojstva državne neovisnosti imaju snažnu refleksiju u tržišnom privređivanju i oslobađanju privatne poduzetnosti, što će se sve pozitivno odražavati i na budući privredni naš razvitak. Pritom moramo biti svjesni da su se refleksije socijalističkog privređivanja vrlo nepovoljno osjetile i ostavile mučan trag baš u agraru. Uz već navedene opstruktivne efekte bivšeg režima na agrar, posebno valja istaknuti krajnje nepovoljno naslijeđe u imovinsko pravnim posjedovnim odnosima u agraru kod nas. Dok je u zapadnoj Europi prosječna veličina posjeda 50 ha, u SAD više od 100 ha, kod nas je taj prosjek ispod 3 ha. Kako su naša nastojanja, barem proklamirana, doseći ne samo političko demokratske domete, već i u tržišnoj privredi prosperitet zapada, onda je interesantno iznijeti organizacijsko ekonomsku praksu optimaliteta veličine gospodarstva u zapadnom svijetu: za suho ratarenje 500 - 1900 ha, za ratarsku proizvodnju s natapanjem 200 - 700 ha, za hortikulturna gospodarstva 10 - 50 ha, za vinogradarska gospodarstva 10 - 50 ha, za gospodarstva s pašnjačko krmnim usmjerenjem sa 80 - 150 kom. mliječnih ili 300 kom. tovnih goveda 100 - 150 ha. Koliko je samo težak i dalek put do navedenih svjetski utvrđenih optimaliteta, samo se može predmijevati.

U toj se problematici nameću hrvatskom Saboru, složeni i teški zadaci u sferi pravne regulative političkog i privrednog, a posebno financijsko kreditnog sistema, kao i sistematske pomoći agraru ne samo za njegovu sanaciju, već i inače, kako je to uvedeno u stalnu praksu demokratskih tržišno orijentiranih zemalja zapada.

S obzirom na okolnosti, izgleda da bi poljoprivredna revitalizacija Vinodola trebala biti usmjerena u cjelini i pojedinostima na povrteljno krmnu plodorednu alternaciju, što bi s komplementarnim stočarenjem osiguralo najpovoljniju fertilizaciju za specijalizirane biljno proizvodne zahtjeve. Trajne bi kulture (loza, voćke) našle mjesto u skladu s ekološkim mikrozahtjevima, kao što su ekspozicija, ocjeditost tla, vjetrozaštita i dr.

Dakako, da o svemu što je iznešeno mogu dati precizne odgovore samo detaljne izvedbene studije.

4. Zaključna razmatranja

Za provedbu revitalizacije Vinodola, kojoj bi temeljna odrednica bila poljoprivredna proizvodna djelatnost, bilo bi nužno ostvariti ove pretpostavke:

1) Izgradnju i provedbu okvira pravnog utemeljenja demokratskog sistema i tržišnog privređivanja s posebnim sistemskim stimulacijama agraru, naročito u financijskokreditnoj politici.

2) Izradu cjelovitih projekata u kompetentnim ustanovama, uz prethodnu potragu i sabiranje svih relevantnih parcijalnih i cjelovitih studija, koje su bile prije izrađene, a odnose se na agrarni kompleks Vinodola s bilo kojeg aspekta, radi nužne svrhovite upotrebe, odnosno adekvatne dopune.

3) organizaciju odgovarajuće stručno znanstvene službe, koja će u horizontalnoj i vertikalnoj povezanosti biti osposobljena za transfer znanstvenih i stručnih dostignuća u agraru u uvjetima tržišna privređivanja.

4) Turističkoj privredi područja, ali i šire, poljoprivredno revitalizirani Vinodol, mora biti u stanju namiriti odgovarajuće prehrambene proizvode, a osim toga i danas toliko atraktivnu biološku zdravu hranu, kao i sve traženiji seljački turizam, isključivi ili kombiniran s morskim turizmom.

5) U daljnjoj fazi poljoprivredne revitalizacije Vinodola bilo bi moguće akumulacijama zahvatiti visoki stupanj oborina gorskokotarskog rubnog područja za poljoprivredno natapne svrhe, što bi Vinodolu i drugim niže položenim kraškim poljima omogućilo proizvodne pogodnosti.

6) Početni pristup u poljoprivrednoj revitalizaciji Vinodola valja slijediti neumitne ekonomske principe, slijedom kojih valja utvrditi:

- u kojoj su djelatnosti u agraru potrebna relativno najmanja sredstva za kreiranje radnog mjesta;

- koja to djelatnost u agraru daje u proizvodu najpovoljniji dohodovni efekat u odnosu na uložena sredstva, a ima kratki ciklus reprodukcije i potiče fertilizaciju tla.

Odgovor je stočarstvo i to početno ovčarstvo i kozarstvo od primjene klasičnog načina, preko poluautomatiziranog do suvremeno kompletno automatiziranog načina. S druge strane s obzirom na neprimjerene posjedovne prilike upravo se nezaobilazno nameće organizacijska forma obiteljskih farmi. Veliki broj ljudi je bez posla, također mnogi su "na čekanju", potrebe za hranom sve su veće, a mrtvi kapitali Vinodola ali i šire regije, ne samo da nude svoje potencijale, nego i s pravom optužuju sve nas.

Već postoje na tržištu ponude stotine modela za organizaciju obiteljskih proizvodnih farmi, već su na poprištu i asocijacije farmera i zaista je krajnje vrijeme da se krene iz ovih mučnih stanja što se poljoprivrednih resursa tiče u neke bolje prilike.

Literatura

1) Frančišković S.: Prostorni smještaj Praputnjaka. Praputnjak - zbornik radova 1981.
2) Margetić L.: Vinodolski zakon. Iz vinodolske prošlosti. Sveučilište u Rijeci 1980.
3) Mirković M.: Ekonomska historija Jugoslavije. Istra kroz vjekove. Šesta knjiga. Pula-Rijeka 1985.
4) Popis gospodarstva i stoke 1895. Kraljevski zemaljski statistički zavod. Zagreb 1898.
5) Statistički godišnjaci Zavoda za statistiku Rijeka i interne publikacije Zavoda.
6) Tadejević V.: Poljoprivredno čitanje Vinodolskog zakona. Međunarodni znanstveni skup u povodu 700-godišnjice Vinodolskog zakona. Zagreb, Senj, Novi, Krk 1988 (u tisku)
7) Tadejević V.: Hrvatsko poljoprivredno gospodarstvo Rijeke. Znanstveni skup: Hrvatska Rijeka 1991. (u tisku)
8) Vajić I. i dr.: Program razvoja i mjera ekonomske politike Republike Hrvatske, Zagreb 1990.